

Összegzés

Arnold Van Gennep 1909-ben állapította meg, hogy a jelentősebb életfordulókon *átmeneti rítusok* vezetnek át az egyént és közösséget, melyek elválasztó, eltávolító és beépítő egységekre tagolhatók. A pontosan kidolgozott rítusok szervesen integrálják az ember biológiai és kulturális dimenzióit, segítségükkel az egyének közelebb kerülnek önmagukhoz, saját mélységükhöz, s főszereplőként átértelmezik önmagukat, átminősülnek és új szerepbe lépnek, amit szélesebb csoportjuk, saját társadalmuk is elismer, szentesít.

Dolgozatomban elsősorban a finn kutatók eredményeire építve próbáltam továbbgondolni az átmenetiség/liminalitás problematikáját az ördögösfüzesi lakodalmas szokásokban. Tudtam, hogy nehéz teljesen újraértelmezni van Gennep megállapításait, azonban árnyalni lehet az átmenetiség fogalmát, működését, természetét és funkcióit. Terepkutatásaim során azt tapasztaltam, hogy az átmeneti rítusok szerkezete jóval rugalmasabban működik és változik ebben a téréségben is, mint azt Arnold van Gennep leírta bő száz évvel ezelőtt. Habár az ördögösfüzesi lakodalom szerkezete a 20. század során folyamatosan változott, soha nem követte mereven a francia kutató által felvázolt struktúrát. Kihangsúlyozom, hogy az itt megvizsgált lakodalmas szokásokban is jól azonosíthatók az elválasztó, eltávolító és beépítő egységek, de azok nem mindig követik a felsorolt rendben egymást, megismétlődhetnek még egy lakodalom során is (pl. a menyasszony és a vőlegény többször kerül külső helyzetbe, több alkalommal avatják be új státuszába), vagy éppen ki is maradhatnak.

Terepkutatásaim arról győztek meg, hogy a valóság itt is felülírta az átmenetiség alapvető, *státuszváltással* kapcsolatos kérdését és működését, amit az eddigi irodalom (Victor Turner, Edmund Leach) megfogalmazott és megállapított. Míg az első időszakban (1930–1960) az ördögösfüzesi fiataloknak még szükségük volt arra, hogy státuszváltásukat a közösség előtt is jelezzék és szentesítsék, a posztmodern lakodalom már Ördögösfüzesen sem erről a váltásról szól. Mivel a mindennapok során szinte teljesen eltűntek a korábbi legény/házasember valamint leány/asszony életminták és státusok közötti különbségek, a lakodalom célja és funkciója napjainkban gyökeresen megváltozott.

Megjegyzem, hogy a második világháborút követő évtizedekben, a magántulajdon felszámolása után, fokozatosan demokratizálódott a párválasztás is a faluban. Legtöbbször már nem a család társadalmi, gazdasági, vagyoni helyzete és státusza, a szülők értékrendje és akarata volt döntő a párválasztásban, hanem a fiatalok egyéni, szabad akarata és őszinte érzelmi vonzódása.

Az iparosodás, urbanizáció, munkamigráció és a globalizáció hatására a 20. század második felében ebben a faluban is gyökeresen megváltozott a fiatalok szexuális élete és annak megítélése. Míg korábban a faluközösségek szigorú normái próbálták korlátozni a fiatalok házasság előtti párkapcsolatát, szexuális életét, napjainkban a házasságra lépők már nem igazodnak a korábbi elvárásokhoz. Mivel hall-

gatólagosan elfogadott gyakorlat, hogy a fiatalok egy háztartásban, egy fedél alatt élnek az esküvőt megelőző években, a lány már nem „érintetlenül” megy férjhez, s így lánystátuszától való elválasztása sem fontos elem. Ugyanakkor az „új” asszony-státuszába való beavatása sem szükséges, mivel mindennapi életmódmintái, azoknak társadalmi és anyagi vetületei alig változnak a házasságkötés után.

Kutatásaim kezdetén azt feltételeztem, hogy a lakodalom szerkezete Ördögösfüzesen folyamatosan változott a 20. század idején, és számos egyedi variánsban él napjainkig. A lakodalom tehát olyan szokás, mely folyamatos változásban van, akárcsak a mezősegi, az ördögösfüzesi kultúra többi eleme. Dolgozatomban arra próbáltam rávilágítani, hogy ezeknek a változásoknak milyen okai vannak, milyen összefüggések észlelhetők a társadalomban bekövetkezett alapvető változások (kollektivizálás, iparosítás, elvándorlás, urbanizáció, munkamigráció, globalizáció) és a rítusok átrendeződése között.

Az ördögösfüzesi lakodalom 20. századi életében három időszakot láttam elkülöníthetőnek, melyek elsősorban a gyökeresebb történelmi, gazdasági, társadalmi és művelődési változások, fordulatok eredményeképpen alakultak, artikulálódtak. Az 1930-as kezdetet adatközlőim emlékezete indokolja. Az 1960-as küszöböt pedig az erőszakos kollektivizálás megszervezése és a termőföldek elkobzása határozta meg. 1990 pedig a rendszerváltás fontos éve, mely a kommunizmus fokozatos felszámolását és egy korábbinál demokratikusabb, szabadabb életforma megjelenését eredményezte. Kutatásaim közben a felsorolt fordulókat, határokat mentén vizsgáltam meg a lakodalom komplex szokáskörét, és kerestem a forráskönyvekben bekövetkező változásokat.

Kiemelem, hogy a lakodalomtartás igénye napjainkig fennmaradt, de funkciója gyökeresen megváltozott. Különösen az 1989-es rendszerváltozást követő években hangsúlyozódott ki és értékelődött fel az átmeneti rítus anyagi vetülete és színjáték-jellege, ami a korábbi hangsúlyokat gyökeresen átszervezte. Habár a lakodalomtartás szükséglete napjainkig fennmaradt, olyan ünnepi időszakká, eseménysorozattá vált, amikor a főszereplők (menyasszony és vőlegény) minden vágyukat beteljesíthetik: például álomruhákba öltöznek, autókölteményeken és hintókon közlekednek, egzotikus ételeket fogyasztanak, tűzijáték fényénél csillognak stb.

Ördögösfüzesen 1990 után jelentős mértékben átértékelődtek a faluközösségen belüli korábbi kapcsolatok, viszonyok és szerepek, melyek mind reprezentálódnak a lakodalom során. Míg korábban egy-egy lakodalom a lokális társadalom jelentős ünnepe volt, ma ez gyökeresen megváltozott: a közösség nem alakítója, hanem pusztán szemlélője az eseményeknek. Mivel korábban egy-egy lakodalom költségeihez mindenki hozzájárult baromfikkal, élelmiszerekkel, kalákában vagy rituális szerepben végzett munkával, fokozottabban érezte sajátjának a rítust, mint ma, amikor a fiatal pár szervez olyan ünnepi, vidám eseményt, játéksorozatot, ahová elsősorban csak résztvevőknek, szemlélőknek hívják a vendégeket. A lakodalom alapvető célja napjainkban már nem a korábbi normákhoz, a faluközösség rítusaihoz való igazodás, hanem annak a tudatos szándéknak a megvalósítása, hogy minél különlegesebb, egyedi élményt, látványt nyújtsanak.

A lakodalom anyagi vetületei, vonatkozásai, elemei és a nyereség kérdése is gyökeresen átrendeződött a három időszakban. Míg az első korszakban praktikus tárgyakkal látták el a fiatal párt, a második, szocialista időszakban már a pénzbeli ajándék vált fontossá. Napjainkban a fiatal pár a lakodalom során „ajándékként” kapott összegből már impozáns házat épít vagy éppen távoli, egzotikus szigetre megy nászútra. Kiemelem, hogy a pénzbeli ajándékozás révén napjainkban is olyan szoros kötelékek jönnek létre, melyek erős közösségformáló erővel rendelkeznek, hiszen a lakodalom révén kialakult kötelezettségek a jövőben is életben tartják kapcsolataikat, elősegítik találkozásaitak valamint a közösség hosszú távú fennmaradását.

A három korszak lakodalmának forgatókönyvét összehasonlítva azt állapítottam meg, hogy bizonyos rítuselemek eltűntek szerkezetéből, mások pedig megmaradtak, illetve közben újak jelennek meg. Azok a szokáselemek, melyek alapvető, eredeti funkciójukat elvesztették, értelemszerűen kiestek. A (poszt) modern lakodalomban a szokásnak rendszerint két korábbi, sajátos funkciója számolódik fel. A regulatív funkció veszít jelentőségéből, ugyanis az egyén szerepének felerősödése, az individualizmus kiteljesedése révén a menyasszony és a vőlegény már nem érez akkora késztetést a közösség normáihoz való igazodásra, mint korábban. A visszatükröző funkció is csorbul, hiszen a mai fiatalok már nem akarnak integrálódni, sőt legtöbbször éppen a különbözőségüket/másságukat/egyesedőségüket kívánják kifejezni a lakodalom segítségével.

A két korábbi időszakban (1930–1960, 1960–1990) a lakodalmat egyszerre nevezhetjük vallásos jellegű szakrális rítusnak, és olyan szokásnak, mely által a közösség előtt a házasságra lépők státusváltásukat kívánták jelezni és legitimizálni. A rituális jelleget vizsgálva megállapítható, hogy a fiatalok valóságos „átalakuláson” mentek keresztül a házasság révén, hiszen legényből férfivá, leányból pedig asszonnyá válva, életük gyökeresen megváltozott. A házasság előtti szexuális önmegtartóztatás, a kontyolás, az „elhálás” rituális mozzanata, később a kijárási tilalom és a templomban történő „felmutatás” a szokás rituális/szakrális/szent jellegét mutatta. Érdekes tény, hogy a mai (1990–2017) lakodalmakból pontosan ezek a felsorolt elemek estek ki, melyeknek eredményeképpen a szokás deritualizálódik. Napjainkban már nem a lakodalom szakrális/vallásos jellege fontos, mivel az csak egy olyan jelzéssé válik, mely a nap egyedi jelentőségét emeli ki. Sok esetben már a közösségi normákhoz sem igazodik, csak a rendkívülire tör, a különlegesre, amely el ezt a napot mássá teheti. Az elválás lakodalom előtti szokásai (pl. hérisz) és a beépítés lakodalom utáni szokásai (kijárási tilalom, „felmutatás”) teljes mértékben eltűntek, ami pontosan ezt a deritualizálódást bizonyítja. A változás abban is megragadható, hogy az emeberek korábban keresték helyüket a társadalomban, de közben a transzcendens felé is nyitottak voltak életük kulcspillanataiban. Ez a „felé nyitás”, tehát a transzcendenssel való kapcsolatkeresés napjainkra nagyobb mértékben veszített jelentőségéből, mivel a posztmodern ember legtöbbször nem befelé, hanem kifelé él.

Az első időszakban az ördögösfüzesieket még a szimbolikus gondolkodás jellemezte, és ez olyan szokásokat teremtett, melyeknek üzenete az egész közösség számára ismert volt: az ökrök szarván a bojt és a csengő, a fehér ruha, a fátyol, a majorságcsont és a toll a vőfélyek zsebében egy olyan tudást, üzenetet hordozott a világról, mely szoros kapcsolatban volt a szakrális dimenzióval. A szimbolikus tartalmak (állatok, tárgyak, öltözet szimbolikája) olyan képzetekre vetett fényt, melyeket ma már nem ismernek. A formák kiüresedtek, de még használatban vannak bizonyos esetekben, ami azt bizonyítja, hogy a közösség ragaszkodik ezekhez. Ezek a változások elsősorban a rituális, szimbolikus tartalmak eltűnésében ragadhatók meg, a szimbólumértékű elemek deszemantizálódásában. Igaz, hogy új tartalmak is megjelennek, melyeknek szintén megvan a saját világmagyarázó szerepük. Rendszerint azok a szokáselemek maradtak meg, amelyek ma is funkcionálisak, valamikor a rendszernek az alapvető vázát képezték, de vallásos/rituális/szimbolikus tartalmaik már eltűnnek. A mai fiatalok elsősorban a filmek és az internet által kínált világot tekintik mintának, onnan inspirálódnak, amikor a hagyományt a saját ízlésük és világuk szerint alakítják. A minta tehát napjainkban a közösségen kívülről érkezik a kábeltelevíziók, filmek, világháló, reklámok segítségével.

A lakodalomban megtapasztalható érzelmek szintjén is megragadható az alapvető váltás a különböző generációk között. Míg a lakodalom korábban az érzelmek széles skálájának (öröm, bánat, vidámság, szomorúság) átélését jelentette, ma ez leszűkült, mivel számos korábban felfokozott érzellel megélt esemény, mozzanat, szokáselem elvesztette funkcióját vagy éppen kiesett. A menyasszony a hérisz alatt korábban búsult, akárcsak a családja, hogy kiszakad addigi megszokott környezetéből és egy új családba kerül. A búcsúztató alatt is sírt, mert az elválás nehézségét élte meg családjával együtt. Mivel a státusválásból adódó változások ma csak jelzés-értékűek, az elválás nem valódi, az esemény tragikus jellege pedig általában eltűnik, s helyét átveszi a felszabadult vidámság.

Ma azok a fiatalok, akik még vállalják, hogy népi elemeket vigyenek be az egyébként jól megszervezett lakodalmas napjukba, saját kultúrájukhoz már kívülről viszonyulnak. Az a fajta gondolkodásmód, ami őseiket meghatározta, már nem jellemzi ezeket a generációkat, és ha meg is jelennek ezek a „réginek”, „hagyományosnak” nevezett elemek, legtöbbször hiányzik korábbi organikus kontextusuk, éppen ezért a hagyományos kultúrára ráíródó egyfajta metanyelv alakul ki, és nem a hagyomány szerves továbbélése látható például a rituális öltözködéskultúrában.

A három általam vizsgált időszakban rendre megváltozott a lakodalomtartás helye is. A legkorábbi formákban a lakodalom a családi házhoz (privát terekhez) kapcsolta a különböző rítusokat. Majd a kollektivizálást követő időszakban azok fokozatosan eltávolodtak a privát terektől, mivel az ördögösfüzesiek sem mutatkoztak meg szívesen a tágabb faluközösség előtt, rendszerint kapun belül, saját házukban élik magánéletüket, nem szeretik, ha mások beelátnak, beleszólnak, kiértékelik és minősítik életük intim vonatkozásait. A szocialista időszakban épült kultúrházak nagyobb tömeg befogadására voltak képesek, éppen ezért a család otthonos, de szűk tere helyett inkább a publikus jellegű művelődési házakban kezdték tartani

a lakodalmakat. Érdekes, hogy pár befogadó rítus átkerült ebbe a nyilvános térbe is. Mivel a falusi kultúrotthonok nem feleltek meg a korszerű igényeknek és higiéniai elvárásoknak, az utóbbi két évtizedben a lakodalmakat rendszerint városban, korszerűen felszerelt vendéglőben tartják.

A lakodalomtartás idejének a változását elsősorban a gazdasági helyzet átrendeződése okozta. Az első időszakban rendszerint a mezőgazdasági munka rendje diktálta a lakodalomtartás időpontját és napját. Azonban az 1970-es évek elejétől, a mezőgazdaság szövetkezetesítése, a közeli városok ipari központjaiba való ingázás következtében a korábbi keddi és csütörtöki lakodalmas helyét a szombat és a vasárnap vette át. Megjegyzem, hogy egészen az 1989-es rendszerváltozásig a szombat még munkanap volt. Éppen ezért napjainkban a legtöbb esküvőt az időtartamában kiszélesedett hosszú hétvégére időzítik.

A lakodalomba meghívott személyek száma is fokozatosan megváltozott. Míg az első időszakban rendszerint szűkebb körű ünnepséget tartottak, a kommunista időszak magával hozta a tömeges lakodalmakat, tehát a korábbi 50-60 személy helyett már 200-300 vendéget hívnak meg az ünnepségre, s ez a tendencia napjainkban sem változott.

A megvizsgált három időszakban rendre átalakultak a lakodalomban eljátszott, megvalósuló szerepek is. Többször kiemeltem, hogy a szülőknek és a keresztszülőknek, a szűkebb család és a tágabb rokonság tagjainak korábban pontosan körvonalazott rituális, gazdasági, szervezői feladatai, szerepei és kötelezettségei voltak a lakodalom során. Mivel az utóbbi két időszakban megváltozott a különböző nemzedékek közötti viszony, átrendeződtek a szülők, s az idősebbek szerepei is a lakodalom szerkezetében. Korábbi értékrendjük, elvárásaik már nem érvényesülnek sem a fiatalok párválasztásában, sem a lakodalom struktúrájában. Az ünnepség megszervezésében a fiatalok szerepe felértékelődött, miközben az öregek háttérbe szorult. Közben megváltozott a keresztszülők szerepköre, a násznagyok életkora és státusa, eltűnt a vendéggazdai szerep, s fokozatosan szűkült a vőfély szerepköre is.

Miközben a helyi (családtagok, rokonok, szomszédok, barátok) „szereplők”, segítők elveszítették korábbi szerepüket, a lakodalom fokozatosan intézményesült Ördöngösfüzesen is. Például a szervezés feladatkörét különböző szolgáltató cégek vették át (eseményszervező, vendéglős, fotográfus, kozmetikus, virágkötész stb.), mivel a lakodalom számos korábbi eseményét, elemét a fiatal pár választja ki, rendeli meg és fizeti ki szolgáltatásként egy arra specializálódott cégnek.

Elemzéseimben kiemeltem, hogy a fényképész és a vendéglős a szokáscelemeknek fontos „szereplőivé” váltak az elmúlt évtizedekben. A lakodalmi fotográfálás rendszerint specialisták feladata, akik jelenlétükkel, fényképezőgépeikkel, kameráikkal és drónjaikkal átminősítik a különböző személyek, szereplők viselkedését, mivel a résztvevők általában kamera előtt játsszák el cselekvéseiket, lencséje előtt beszélgetnek, táncolnak, énekelnek, étkeznek, játszanak. Éppen ezért a lakodalom egy olyan idealizált eseménnyé, játékká vált, amit a fiatal pár tudatosan megszerkesztett, különleges, egyedi, de reprezentatív formában szeretne megörökíttetni saját magának és utódaiknak.

A tárgyhasználatban is alapvető változások figyelhetők meg, melyek elsősorban az objektumok rituális, szimbolikus tartalmainak eltűnésében ragadhatók meg, tehát a korábban szimbólumértékű elemek dezemantizálódnak. Azt is kiemeltem, hogy a lakodalom szerkezetében új tárgyak, tartalmak és jelentések is megjelennek, melyek szintén sajátos világmagyarázó szereppel rendelkeznek.

A lakodalom rituális-szimbolikus diskurzusában több állat is megjelenik. Ezeknek jelentését a mai adatközlők legtöbbször már nem ismerik, sokszor még a szokást magát sem értik, de azt vicces változatban megőrzik, s közben azt állítják, hogy régen is annak pusztán csak a mókázás volt elsődleges funkciója. Az állatok szimbolikája, akár csak korábban a tárgyaké vagy az öltözeté, ősi képzetekre vezethető vissza, amelyeket ma már nem ismernek, éppen ezért korábbi tartalmuk kiüresedett, de még sok esetben használatban vannak, mivel a lokális közösség tagjai ragaszkodnak hozzájuk.

A gasztronómiai elemek is fokozatosan átrendeződtek a három időszakban. Az a törekvés, hogy a vendégeket finom és bőséges falatokkal lássák el, folyamatosan fennmaradt. Az első időszakban az ételek még nem voltak változatosak, rendszerint azt tették az asztalra, amit a földműves és az állattenyésztő családok házilag megtermeltek, amit egyéb nagyünnepre is készítettek. Kihangsúlyozzuk, hogy abban a periódusban még a rokonok és a szomszédok főzték meg az ételt a menyasszony és a vőlegény családi telkén, ügyesebb szakácsok, helyi specialisták irányítása mellett. Azonban ez a helyzet a kommunizmus idején, a gyáripari termékek elterjedésével sokat változott. Bár új ételek is bekerültek a lakodalmi menübe, akkor a faluban még egységes volt a kínálat, ugyanis a fogásokhoz szükséges alapanyagokat ugyanazokból a forrásokból szerezték be. Azonban a mai lakodalmak idején igyekeznek ételkülönlegességeket is bemutatni és feltálalni, olyanokat, amelyeket otthon rendszerint még nem készítenek, nem fogyasztatnak, azokat legtöbbször a vendéglők szakemberei vezetik be, honosítják meg. Napjainkban tehát már nem a közösségi norma, kontroll diktálja az étkezési rendet, mivel annak kialakításában egyre inkább meghatározó az egyedire és a különlegességre való törekvés.

Anyakönyves vizsgálataim és terepkutatásaim azt tükrözik, hogy a magyar családok egészen a közelmúltig határozottan elutasították és tiltották a más ajkú, kultúrájú, felekezetű fiatalokkal kötendő házasságokat, habár a faluban jelentős román és cigány közösség élt szomszédságukban. Azonban a hazai román többségű nagyvárosokba és a Nyugat-Európába irányuló munkamigrációnak köszönhetően, elsősorban a rendszerváltozást követő évtizedekben, jelentős mértékben kiszélesedett a magyarok kapcsolatrendszere, térben való mozgása, éppen ezért egyre többen kötnek házasságot román vagy más külföldi fiatalokkal. Ez a változás azt tükrözi, hogy Ördögösfüzesen is fokozatosan megszűnt a magyar közösség korábbi kontrollja, elzárkózása a vegyes házasságokkal kapcsolatban. Adatközlőim azt emelték ki, hogy korábban elsősorban a magyar lakodalmak jelentettek követendő mintát a román esküvők megszervezésében. Napjainkban azonban legtöbbször éppen a globális jellegű rituális elemek, szokásformák fokozottabb érvényesülése figyelhető meg egy magyar és egy román fiatal esküvőjén. Tehát a kívülről érkező, nem kimondot-

tan magyar vagy román jellegű, rendszerint etnikailag semleges, kulturális, rituális mintákhoz való felzárkózás jellemzi a vegyes esküvőket.

Habár a modernizáció radikális életformaváltást eredményezett ebben a faluban is, az mégsem rendezte át, szüntette meg teljesen a korábbi ördöngösfüzesi lakodalmak sajátos elemeit vagy szerkezetét. Napjainkban leginkább a korábbi normák és a posztmodern rítuselemek egymás mellett élése, pluralitása figyelhető meg a helyi szokásrendszerben. A különböző generációk együttéléséből pedig a viselkedési normák heterogenitása, változatossága jön létre. A fiatalabb generációk életmódja és stratégiája, világlátása napjainkban elsősorban a városi, globális életformát követi, miközben továbbra is ragaszkodnak sokszor korábbi ördöngösfüzesi kulturális és szokáselemekhez, lokális identitásukhoz, amit saját lakodalmuk segítségével is reprezentálnak.

Konklúziók

Kutatásaim kezdetén arra vállalkoztam, hogy feltárjam és értelmezem az ördöngösfüzesi lakodalom forgatókönyvében 1930–2017 között bekövetkezett változásokat. Azt feltételeztem, hogy a lakodalom lokális szerkezetét a különböző makro folyamatok alapvetően átrendezték. Terepmunkám során azt tapasztaltam, hogy a második világháborút követő évtizedekben az ördöngösfüzesi emberek mindennapi életmódját, ünnepi szokásait gyökeresen megváltoztatta a magántulajdon erőszakos felszámolása, a kollektivizálás, az iparosítás, a városra irányuló migráció, az urbanizáció, a rendszerváltás, a nemzetközi munkamigráció és a globalizáció.

Saját kutatásaim azt erősítették meg, hogy a három időszakban az ördöngösfüzesi lakodalom szerkezete, funkciói, jelentései is folyamatosan változtak, markánsan átalakultak, modernizálódtak a kollektivizálás és a rendszerváltozás után, éppen ezért a helyi szokásrend alakulásában három fontosabb időszakot (1930–1960, 1960–1990, 1990–2017) különítem el.

Beszélgetéseim során az ördöngösfüzesi adatközlők azt emelték ki, hogy a fiatalok párválasztását, kapcsolatát a második világháború előtt elsősorban a helyi közösségben élő norma- és szokásrend, a szülők akarata, státusza és életstratégiája határozta meg. Aki ezt megszegte (lásd szöktetés), azt szigorúan büntették, nyilvánosan megszégyenítették (eklézsiakövetés), s nem szerveztek számára pompás lakodalmat.

A mezőgazdaság erőszakos kollektivizálása, a termőföldek, a nagyobb állatok és a munkaeszközök elkobzása elsősorban a fiatalok városra, ipari munkahelyekre irányuló elvándorlását gyorsította fel, ami az ördöngösfüzesi lakodalmak forgatókönyvében is gyökeres fordulatot, változást eredményezett. A szőlőfalutól térben eltávolodott fiatalok már nem a család vagy a lokális közösség jól ismert közegében szocializálódtak. Miközben a román többségű városokban dolgozók új kulturális elemekkel, értékekkel és szokásokkal ismerkedtek, fokozatosan kivonták önmagukat szüleik, faluközösségük ellenőrzése, érték- és szokásrendje alól, szabadabban

választottak párt, s egyre nagyobb teret, hangsúlyosabb szerepet kértek saját lakodalmaik megszervezéséből.

A szocialista rendszer összeomlását követő években az ördögösfüzesi fiatalok egyre nagyobb számban kapcsolódtak be a nemzetközi munkamigrációba, annak hatására pedig életvitelüket, szokásaikat elsősorban a külföldön vagy a filmekben látott, nem etnikus színezetű, hanem globális jellegű kulturális minták alapján szervezik meg.

Kutatásaim során beigazolódtott feltevésem, hogy a lakodalom szerkezete Ördögösfüzesen is folyamatosan változott. Azt figyeltem meg, hogy a három időszakban elsősorban a lakodalom helyszíne és időpontja változott meg. Kiemelném, hogy a kollektivizálást megelőző évtizedekben a lakodalom eseményei elsősorban a vőlegény és a menyasszony családi házában, telkén zajlottak. Ezekből a privát terekből rendszerint a templomba, szakrális térbe vonultak, ahonnan az új menyecskét elvezették férje privát házához és itt jellegzetes rituális cselekvések segítségével befogadták, integrálták őt új családjába. A vidám lakodalmas multság mindkét családi háznál, privát térben zajlott tovább. A mezőgazdaság erőszakos megszervezése után a menyasszony búcsúztatása és kikérése még családi, privát térben történt, ahonnan elvezették előbb a templomba és sor került az egyházi esküvőre. Onnan átvonultak a művelődési házba, ahol közös étkezés és multság következett. A rendszerváltozást követő évtizedekben már rendszerint vendéglőkben vagy korszerűen berendezett rendezvénytermekben szervezték lakodalmaikat. Kihangsúlyozom, hogy az ördögösfüzesi esküvők fokozatosan eltávolodtak a privát terektől, mivel a családok már nem engedik meg, hogy meghívott vendégeik behatóbban betekintsenek saját intim világukba.

Mivel a falu népe egészen az erőszakos kollektivizálásig elsősorban földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozott, a lakodalmakat csak a nagyobb munkák szüneteiben, rendszerint hétköznapokon szervezték. A szocialista érában csak a vásárnap volt szabad, éppen ezért az esküvőket és a vidám lakodalmakat általában szombat délután vagy vasárnap kezdték. Mivel a rendszerváltozás után a vasárnap mellett a szombat is munkaszüneti nappá vált, az esküvőket 1990 óta a hosszú hétvége alatt tartják.

A megvizsgált három korszakban átrendeződtek a lakodalomban betöltött szerepek is. A fiatal párnak 1930–1960 között még kevés beleszólása volt a lakodalom forgatókönyvének alakításába, mivel azt elsősorban a szülők és a helyi normák, szokások határozták meg. Beszélgetéseim során adatközlőim azt emelték ki, hogy a szerepek betöltése, a falu szokásrendje, a családi és a rokoni háló szorosan összefonódott, tehát az esküvők artikulált szerepeit, feladatait, cselekvéseit a különböző családtagok (szülők, testvérek, nagyszülők), valamint rokonok, keresztszülők, szomszédok és barátok jól meghatározott rend alapján töltötték be, végezték. A kollektivizálást követő szocialista korszakban a saját keresettel rendelkező fiatal párok már egyre nagyobb szerepet kértek a lakodalmak előkészítéséből és megszervezéséből. Mindezek a tendenciák a rendszerváltozást követő évtizedekben teljesedtek ki, amikor az egész lakodalmat már csak a menyasszony és a vőlegény tervezi meg.

Ők a kivitelezést olyan specialistákra (vendéglősökre, fotográfusokra, zenészekre) bízzák, akik mindezeket már nem kalákában, hanem pénzért, tehát fizetett szolgáltatásként végzik.

A terepmunka során azt tapasztaltam, hogy az említett makrofolyamatok gyökeresen átrendezték a lakodalmak tárgyi kellékeit is. Az alapvető változást elsősorban a „főszereplők” (menyasszony, vőlegény, vőfélyek, násznagyok) viseletében tapasztaltam. Például az első korszakban a lány még saját kezével készítette a vőlegény díszesen hímzett ingét, a menyasszony pedig legtöbbször a konfirmáció alkalmával használt szakrális, rituális öltözetében esküdt örök hűséget. A második korszakban az ifjú pár öltözete már polgári, városi mintákat kezdett követni: a vőlegény öltönyt, menyasszonya pedig fehér ruhát viselt. A vőfélyek és a násznagyok ünnepi öltözetében szintén polgári formák honosodtak meg a kollektivizálást követő évtizedekben.

A rituális tárgyhasználatban is gyökeres változást tapasztaltam a faluban. Azok az elemek (kakas, tyúk, tojás, ökör), melyek korábban kimondottan mágikus, szimbolikus funkciókkal és jelentésekkel rendelkeztek, előbb dezszemantizálódtak, majd sok esetben kimaradtak a szokásrendszerből, miközben globális minták alapján új elemek (galamb, hintó, limuzin, sziporkázó emeletes torta, tűzijáték) jelentek meg a lakodalom forgatókönyvében.

Az Ördöngösfüzesen végzett vizsgálataim azt tükrözik, hogy a lakodalmak szerkezetében alapvetően megváltozott a fiatalok megajándékozásának funkciója és rendje. Míg az első időszakban általában praktikus javakkal látták el őket, a másodikban már a pénzadomány vált fontossá, amit nyilvánosan ki is hirdettek. Habár a készpénz, mint ajándék a harmadik időszakban is fennmaradt, már nem „kiabálják” ki hangosan, rendszerint lezárt borítékban diszkrétan nyújtják át, amikor elbúcsúznak. Kiemelem, hogy a pénzajándéknak napjainkban is fontos szerepe van a kapcsolatok hosszú távú fenntartásában és megerősítésében.

Kutatásaim során azt tapasztaltam, hogy 1989 után megváltozott a lakodalom sajátos szokáselemeinek (hérisz, búcsúztatás, bekontyolás, elhálás, hozomány felvonultatása) korábbi változatos, bánattal, vidámsággal, szomorúsággal, tréfákkal való megélése, tehát a lakodalom során intenzívebben átélhető érzelmek skálája leszűkül, s az egész esküvő vidám eseménysorozattá vált.

Bár kezdetben azt sejtettem, hogy ebben a mezőségi faluban is számos etnikailag vegyes házasságot kötöttek, s az ilyen lakodalmak sajátosan magyar és román rítuselemet integráltak. Azonban az egyházi anyakönyvek adatai és a terepen készített interjúk azt tükrözik, hogy az első és a második időszakban, elsősorban az erős szülői kontroll hatására, elenyésző volt az etnikailag vegyes házasságok száma. Mivel az ördöngösfüzesi magyar fiatalok az 1989-es rendszerváltozást követő évtizedekben legtöbbször román pályákon, román kapcsolataik segítségével kapcsolódtak be a nemzetközi munkamigrációba, a távoli országokban rendszerint román barátaikkal dolgoztak együtt, ismertek meg új kultúrákat. Ennek hatására fokozatosan oldódott az ördöngösfüzesi magyarok korábbi, szigorúan ellenőrzött etnikai endogámiája, s az utóbbi évtizedekben egyre többen alapítottak párkapcsolatokat,

családokat szomszédos román vagy külföldi fiatallal. Az ilyen esküvőkről készített interjúk, filmek azt tükrözik, hogy a fiatalok elsősorban a nyugat-európai vagy amerikai, tehát nem sajátosan magyar vagy román színezetű, legtöbbször globális minták, kulturális elemek segítségével szerkesztették és szervezték meg lakodalmaikat. Megjegyzem, hogy adatközlőim azt emelték ki, hogy egészen a közelmúltig a polgárosultabb magyar kultúrának, szokásrendnek a faluban élő románok körében magas presztízse volt, sok esetben mintaként követték azt.

Alapvető hipotézisem, hogy a makrofolyamatok, gyökeres fordulatok (kollektivizálás, rendszerváltozás) megváltoztatják a helyi szokásrendet, az ördögösfüzesi lakodalom forгатókönyvét, beigazolódott, melyet elsősorban egyéni példákkal dokumentáltam dolgozatom elemző részében.

Kutatásaim kezdetén arra is vállalkoztam, hogy a kijelölt három korszak lakodalmanak, szerkezetének jellegzetességeit kiemeljem. Megjegyzem, hogy mindhárom időszakban az ördögösfüzesi lakodalmakban számos elválasztó, eltávolító és beépítő elemet azonosítottam be, de azok soha nem követték pontosan azt a sorrendet, amit Arnold van Gennep 1909-ben megállapított. Továbbá azt tapasztaltam, hogy a faluban megszervezett lakodalmak szerkezetéből sokszor egy-egy belső egység hiányzott, kimaradt. Más esetekben pedig azt figyeltem meg, hogy a beépítő funkciójú elemek többször is megismétlődtek, tehát egy lakodalom keretében a fiatalok többször is beavatódtak. Mivel a rendszerváltozást követő évtizedekben a fiatalok éveken át egy háztartásban élnek, eltűnt a korábbi lakodalmak státuszváltást jelző és legitimizáló funkciója.

A lakodalmas szokások Ördögösfüzesen is rendszerint egyedi formában, változatokban valósulnak meg, egyedi elemeket tartalmazó szerkezettel rendelkeznek, tehát nem lehet kimerevített klisék, modellek segítségével vizsgálni vagy értelmezni. Voltaképpen mindegyik lakodalom megismételhetetlen, egyedi jellegű ünnepi esemény, ahogy minden fiatal pár is egyéni értékrenddel, életstratégiával, társadalmi státusszal és életmintával rendelkezik. Amikor saját lakodalmaikat tervezik, legtöbbször tudatosan arra törekednek, hogy a korábbi normáktól, formáktól, szokásrendtől teljesen eltérő, egyéni, látványos elemekben, sajátosságokban gazdag lakodalmat szerkesszenek, szervezzenek és valósítsanak meg. Kiemeltem, hogy az ördögösfüzesi lakodalmak napjainkban is folyamatosan változnak, de nem tűnnek el, mert a fiatal párok, családtagjaik, rokonaik és barátaik reálisan igénylik azoknak megszervezését és megtartását.